

Timo Lehesvirta ja Seppo Vuokko

Mitä ovat ominaispiirteet?

Toisin kuin aikaisemmat metsälait, uusittu metsälaki pyrkii turvaamaan myös muun metsäluonnon. Monimuotoisuutta suojaavien pykälien sanamuoto on kuitenkin tulkinnanvarainen, ja myös maastossa on syntynyt varsin erilaisia käsityksiä siitä, mikä on metsälakikohde, miten se rajataan ja miten sitä voidaan käsitellä. Jotta lain tulkinta olisi koko maassa edes suurin piirtein samanlainen, täytyy näistä ongelmakohdista keskustella julkisesti.

Olemme molemmat jo pitkään työskennelleet metsälain 10 §:n parissa, etupäässä opettaen sen tulkintaa, kohteiden rajausta ja arvokohteiden käyttömahdollisuuksia. Aioimme laatia kirjoituksen, jossa käsitelisimme kaikkia ongelmakohtia kerralla, mutta se osoittautui mahdottomaksi: erilaisia ongelmia on liikaa. On selkeämpää, jos käsittelemme kutakin asiakokonaisuutta eri jutussa. Toivomme, että lukijat osallistuvat keskusteluun omilla mielipiteillään.

Juutuimme heti artikkelia valmistellessamme sanaan ”ominaispiirre”, joka on metsälaissa varsin keskeinen. Kuitenkaan laki ei määrittele, mikä tämä ominaispiirre on. Intuitiivisesti tuntuu usein selvältä, miten ominaispiirteet kullakin kohteella turvataan, mutta ominaispiirteiden yleinen ohjeistaminen on paljon hankalampaa.

Mitä sanovat lainlaatijat?

Nyky-Suomen sanakirjan mukaan ominaispiirre on jollekin asialle ominainen erityispiirre, erikoinen ominaisuus. Ominaisuus on sanana täsmällisempi,

koska lisämäärettä ”piirre” voidaan pitää suhteellisenä tekijänä tai tulkintana. Lisäys ”piirre” muuttaa selkeän käsitteen ”ominaisuus” vaikeasti hahmotettavaksi abstraktiksi, ja sikäli se on tyyppillistä kapulakieltä.

Metsälain 10 §:

”Jos 2 momentissa tarkoitetut elinympäristöt ovat luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia sekä ympäristöstään selvästi erottuvia, niitä koskevat hoito- ja käyttötoimenpiteet tulee tehdä elinympäristöjen ominaispiirteet säilyttävällä tavalla.”

Uuden metsälain perusteluissa (Hallituksen esitys...) todetaan, että ”alueilla, jotka ovat säilyneet luonnontilaisina ja joiden tärkeisiin ominaispiirteisiin kuuluu esimerkiksi vanha puusto ja lahoppuusto, ...”

Metsäasetuksen 8 §:

”Metsälain 10 §:n 2 momentissa tarkoitettuja erityisen tärkeitä elinympäristöjä pidetään luonnontilaisina tai luonnontilaisen kaltaisina, jos niiden biologisen monimuotoisuuden kannalta olennaiset ominaispiirteet ovat säilyneet aikaisemmasta toiminnasta huolimatta...”

Maa- ja metsätalousministeriön päätös metsälain soveltamisesta, 9 §:

Kiellettyjä ovat toimenpiteet, ”jotka oleellisesti muuttavat puuston varjostus- ja suojavaikutusta”. Toisaalta sallittuja ovat toimet, ”jotka eivät vahingoita elinympäristön ominaispiirteitä.” Tämän voinee tulkita niin, että puuston varjostus- ja suojavaikutusta on pidetty (yhtenä) ominaispiirteenä.

Opaskirjan tulkinta

Metsälain 10 §:n asiat ovat ehtineet tuottaa jo melkoisen määrän erilaisia opasvihkosia, brosyrejä ja monisteita. Tarkastelemme tässä vain tärkeimmän, Meriluodon ja Soinisen kirjan ”Metsäluonnon arvokkaat elinympäristöt” (Meriluoto ja Soininen 1998) sanomaa ominaispiirteistä, koska valtaosa muista opastuotteista perustuu tähän opaskirjaan.

Meriluodon ja Soinisen kirjassa sivulla 24 määritellään ominaispiirrettä: ”Arvokkaan elinympäristön ominaispiirteillä tarkoitetaan elinympäristön biologisia, fysikaalisia, kemiallisia, geologisia ja geomorfologisia ominaisuuksia ja ilmiöitä tai muita piirteitä, jotka ovat välttämättömiä erikoistuneimman lajiston säilymiselle tai jotka muuten kuvaavat kyseistä elinympäristöä, kuten jyrkkä kallionseinämä, kostea ja vakaa pienilmasto, kalkkivaikutteinen maaperä tai vanhat järeät lehtipuut.”

Määritelmä on kasvupaikan osalta lähes kaiken kattava, mutta vasta esimerkeissä tulevat mukaan bioottiset tekijät. Määrittelyn jälkeen Meriluoto ja Soininen ryhmittelevät ominaispiirteet kolmeen kategoriaan: kasvupaikka, kasvillisuus ja luonnontilaisuus, jolloin itse määritelmän selkeä fysikaalis-kemiallinen luonne hämärtyy: mukana ei enää ole pelkästään olevan lajiston syntyyn vaikuttaneita tekijöitä vaan myös itse lajiston ominaisuuksia ja myös metsänkäsittelijän kädenjälki. Ominaispiirre voi siis olla lähes mikä tahansa kohteen sen hetkinen ominaisuus. Toisaalta ilmentäjälajisto ei ole ominaispiirre, sillä ”ominaispiirteet on helpompi ja nopeampi havaita kuin ilmentäjälajit” (s. 30).

Miten päästä käsiksi ominaispiirteeseen?

Vaikka metsälain ja metsäasetuksen viittaukset ominaispiirteeseen ovat tavallaan kehänä – kuin koira joka puree omaa häntäänsä – avainkohtana ovat sanat ”biologisen monimuotoisuuden kannalta olennaiset”.

Tulkittaessa metsälain 10 §:n kohteita pitää – jo metsälain ensimmäisen pykälän perusteella – lähestyä ekologian pohjalta. Ominaispiirteet pitäisi siis nimetä pelkästään ekologisin perustein eikä esteettisin, eettisin tai taloudellisin perustein. Silti ulko-

näköseikat ja taloudelliset vaikutukset ovat käytännössä usein ratkaisevia: jos paikka on hyvän näköinen, jollakin tavoin vaikuttava (vaikkapa mahtava jyrkänne), se nimetään arvokkaaksi elinympäristöksi helpommin, luonnontilaisuudestakin tinkien, kuin arkisen näköinen puronvarsi.

Arvokohteiden säästämisen tai käsittelyn varovaisuuden tarkoituksena on varjella metsän monimuotoisuutta. Suojattavien ominaispiirteiden pitää siis olla sellaisia, jotka turvaavat lajiston säilymisen. Näin päädyttäisiin määritelmään, että sellaiset tekijät ja ominaisuudet, jotka ovat luoneet edellytykset nykyiselle, arvokkaaksi todetulle lajistolle ja jotka turvaavat sen säilymisen, ovat kyseisen elinympäristön ominaispiirteitä.

Tämä olisikin melko selkeä määritelmä, jos kohteella olisikin vain muutama, ympäristövaatimuksiltaan samankaltainen ”arvolaji”. Hyvin usein samalla kohteella on useita ”arvokkaita” lajeja, joiden ympäristövaatimukset ovat ristiriitaiset: putkilokasvit ja perhoset hyötyisivät puuston harvennuksesta, mutta se voi olla maaperän sienille ja lahoppulajeille haitallista.

Tästä seuraa että ominaispiirteitä ei voida nimetä nimeämättä lajia, lajiryhmää tai eliöyhteisöä ja sen ympäristövaatimuksia. Toisaalta metsälain 10 §:n arvokohteet ovat sellaisia, joilla uhanalaisten lajien esiintyminen on todennäköisempää kuin ympäristössä. Kuinka voidaan ottaa nimeämättömien lajien ympäristövaatimukset huomioon?

Ensisijaiset ja toissijaiset ominaispiirteet

Cajanderin metsätyypiteorian mukaan samalle paikalle kehittyy aina samanlainen kasvillisuus, kovalla maalla metsätyyppi, kunhan annetaan tarpeeksi aikaa. Toisin sanoen kunkin kasvupaikan fysikaalis-kemialliset ominaisuudet eli kasvupaikkatekijät määrittelevät elollisen luonnon kehityskulun. Näin ollen kasvupaikkatekijöitä voitaisiin luonnehtia ensisijaisiksi ominaisuuksista, tai metsälain kielellä ensisijaisiksi (primaarisiksi) ominaispiirteiksi.

Ensisijaisia ominaispiirteitä ovat siis ilmasto, topografia, maalajit, maaperän kemialliset ominaisuudet, veden määrä ja kulku sekä näiden tekijöiden luoma pienilmasto.

Toissijaisia eli sekundaarisia ja metsän käsitteilyssä muuttuvia ominaispiirteitä ovat kasvipeite, kasvilajisto, eliölajisto; puusto, sen ikärakenne, puuston synnyttämä pienilmasto sekä lahopuun määrä ja laatu. Pienilmasto on siis osaksi primaarinen, osaksi sekundaarinen ominaispiirre!

Metsälaki ei tässä yhteydessä lainkaan mainitse muutamia tärkeitä tekijöitä kuten suknessiota, luontaisia häiriöitä (myrskyt, kulot, majavat, hyönteistuhot) tai maisema-arvoja. Suknessio eli metsän luontainen kehitys muuttaa jatkuvasti metsän ominaisuuksia; jotkut ominaispiirteet ja jotkut lajit vahvistuvat, toiset häviävät suknession edetessä. Tarkkailijan pitäisi ratkaista, mitkä ominaispiirteistä ovat tärkeitä, mitkä vähemmän tärkeitä luonnon monimuotoisuuden kannalta, jotta hän voisi päättää, jättääkö kohteen lepoon vai tehdäänkö siellä jotakin.

Kohteen luonnon(suojelullinen) arvo syntyy

1. kasvilajistosta ja sen turvin elävästä muusta eliölaajistosta
2. elävän puuston monipuolisesta ikärakenteesta
3. lahopuun määrästä ja laadusta

Näistä 1. kohta riippuu pääasiassa primaarisistä ”ominaispiirteistä” ja suknession vaiheesta, kohdat 2 ja 3 ovat riippuvaisia ensimmäisestä kohdasta = olevasta lajistosta ja sen käsittelystä (luonnontilainen tai luonnontilaisen kaltainen).

Tästä taas seuraa uusi paradoksi. Jos metsälakia on rikottu, niin ”peruuttamattomia” muutoksia on aiheutettu vain silloin, kun on kajottu ensisijaisiin ominaispiirteisiin, siis maaperään. Puuston käsitteilyssä tehdyt virheet korjautuvat ajan myötä itsestään. Lyhyellä aikavälillä eli käytännössä tilanne on päinvastainen: kaivettu oja voidaan tukkia, mutta kaadettua puuta ei saada pystyyn!

Erilaisilla elinympäristöillä omat erityispiirteensä

Ominaispiirteitä ovat siis sellaiset abioottiset ja bioottiset tekijät (ominaisuudet), jotka luonnehtivat alueen erikoislaatua ja merkitystä. Niinpä kunkin yksittäisen kohteen sen hetkisiä ominaispiirteitä on suhteellisen helppo nähdä. Vaikeampi on luonnehtia, mitkä ovat yleisesti jonkin elinympäristön luonteen-

Kuva 1. Puron tärkeimmät ominaispiirteet ovat itse vesi ja sen uurtama uoma, mutta mikä merkitys annetaan puustolle? Kiistaton metsälakikohde Hyrynsalmelta. Kuva Timo Lehesvirta.

omaiset ja pysyvät piirteet ja minkä verran ja millaisia häiriöitä voidaan aiheuttaa tuhoamatta pysyviä ominaispiirteitä.

Voiko ominaispiirteellä lainkaan olla määritelmää, joka soveltuisi kaikkiin biotooppeihin? Selväräjaisen lehtolaikun, jyrkänteen, puronvarren, niukka-puustoisien suon ja avoimen kalliikon luonnehdintaan käytettävät ominaispiirteet eivät voi kaikin osin olla samoja.

Onko tekijä, jonka perusteella rajausta on suoritettu, myös ominaispiirre? Metsälaki edellyttää, että arvokas kohde on selvästi havaittava. Pitääkö ominaispiirteidenkin olla selvästi havaittava? Tuleeko havaitsemisen olla helppoa asiantuntijalle vai maallikolle? Keiltä toimijoilta edellytetään kykyä havaita ekologisia olennaisuuksia? Määrääkö keskimääräinen osaaminen lain tulkinnan?

Onko ominaispiirre osa eloyhteisöä?

Usein arvokas elinympäristö tunnustetaan ja rajataan poikkeavan kasvillisuuden, käytännössä usein pelkästään yhden lajin (kookas saniainen, lehtopensas tms.) perusteella. Onko tämä laji samalla se tekijä, jonka mukaan ominaispiirteet = suojelun tavoitteet ja keinot määritellään? Toisaalta yhden lajin esiintyminen voi johtua sattumasta; esimerkiksi kotkansiipeä ei ole kaikilla paikoilla, missä se menestyisi, koska se ei ole onnistunut leviämään niihin. Kohteen rajaukseen käytetyllä lajilla itsellään – esimerkiksi kotkansiivellä – ei välttämättä ole suurta merkitystä paikan muun arvokkaan lajiston kannalta.

Entäpä sitten laji, joka on samalla habitaatti (raita, jolla kasvaa raidantuoksukääpä ja keuhkojäkälä)? Tai jos lehdossa kasvaa kuusia, jotka runsaalla varjostuksellaan haittaavat lehtokasvien eloa, mutta ylläpitävät arvokasta mykoritsasienten ja lahottajaeliöiden lajikirjoa? Kuusten poistaminen on hyväksi osalle lajistosta, mutta turmioksi toisille!

Mikä merkitys on varjostuksella, jota niin metsälaki kuin Meriluodon ja Soinisen kirja kovasti korostavat. Onko varjostus ominaispiirre vain tietyissä tapauksissa? Voidaanko varjostuksen hyötyä perustella osoittamatta lajia tai lajiryhmää, joka hyötyy tai tulisi hyötymään varjostuksesta? Jos varjostus on ominaispiirre, miten tämä vaikuttaa kohteen rajamiseen?

Varjostus muuttuu koko ajan sukkession edetessä. Luonnon tuhojen yhteydessä varjostuksen muutokset voivat olla yhtä rajuja kuin hakkuissakin. Varjostuksen perusteella jätettävä puusto kaatuu usein varsin pian, jolloin jättöpuiden alkuperäinen tarkoitus kumoutuu, mutta toisaalta syntyy ekologisesti tärkeää lahoppuuta. Onko metsälain oikeata tulkintaa se, että hakkuurajoitteita määrätään varjostuksen perusteella, vaikka tiedetään puiden kaatuvat maapuiksi?

Asiaa selkeyttää myös, kun luonnontilaisuutta ei lueta ominaispiirteeksi, vaan pidetään sitä erillisenä kohteen tilaa luonnehtivana määreenä. Jos kohteella on arvokasta lajistoa, jonkun lapionpiston tai kirveenjäljen näkyminen on täysin merkityksetöntä.

Kirjallisuutta

Metsäasetus

Metsälaki

Hallituksen esitys metsälakiin. Perustelut.

Meriluoto, M. & Soininen, T. 1998. metsäluonnon arvokkaat elinympäristöt. 192 s. Metsälehti Kustannus & Tapio.

■ FM Timo Lehesvirta toimii luontoasiantuntijana UPM-Kymmene Metsän omien metsien luontoarvokartoitusprojektissa. FM Seppo Vuokko on metsälakiin ja -asioihin perehtynyt toimittaja ja luontokirjailija.

Sähköposti timo.lehesvirta@upm-kymmene.com